

В статье проанализированы отдельные проблемы содержания школьной истории, причины падения интереса учеников к истории как учебному предмету и способы оптимизации школьного исторического образования.

Ключевые слова: *школьное историческое образование, содержание школьной истории, методика преподавания истории.*

Отримано 20.09.2016 р.

УДК 371.32:808.53

Тетяна Омельчак

ВИКОРИСТАННЯ ДИСКУСІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті розкриті особливості використання дискусії на уроках історії різного типу, обґрунтовано доцільність дискусійного методу в практиці навчання.

Ключові слова: *дискусія, тип уроку, етапи уроку, методи та прийоми навчання, критичне мислення.*

Українська освіта тривалий час перебуває в умовах реформування. Вже на рівні Міністерства освіти і науки України говорять про розвантаження шкільних програм від надмірних знань й про те, що школа має формувати і розвивати у дитини ключові освітні компетентності (ціннісно-смыслову, навчально-пізнавальну, загальнокультурну, інформаційно-комунікативну, соціальну, громадянську тощо). Нові умови життя вимагають, щоб учні, окрім знань, які швидкими темпами відстають від потреб суспільства, оволоділи різного роду вміннями та навичками. Важливими для кожного є готовність вести бесіду, обґрунтовувати та відстоювати свою позицію, підбирати аргументацію так, щоб не тільки довести власну точку зору, але схилити опонента на свій бік. А це вимагає разом і критичного мислення. Дитина, котра володіє такими вміннями стає успішною особистістю. Тому навчити учня критично мислити, давати подіям та явищам оцінку, чітко визначати власну позицію, розпочинати та завершувати дискусію на проблемні теми є надважливим завданням учителя історії.

Мета статті – узагальнити теоретичні напрацювання з проблеми, визначити функції дискусійного методу навчання і проілюструвати їх застосування на практиці під час проведення уроків різних типів.

Питання дискусії на уроках історії досліджували вітчизняні та зарубіжні педагоги. Серед українських науковців це питання розглядали К. Баханов, Н. Венцева, В. Мисан, О. Пометун. Варто наголосити, що ґрунтовне дослідження здійснила Н. Венцева із Бердянського державного педагогічного уні-

верситету, котра розглядала дискусію як засіб мотивації навчальної діяльності учнів 7-8 класів на уроках історії¹.

Отже, що ж таке дискусія? Дискусія – це форма колективного обговорення, мета якого – виявити істину або знайти правильний розв'язок означеного питання через висловлення власних міркувань та зіставлення поглядів опонентів на проблему. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, озвучуються протилежні думки, а емоційно-інтелектуальний стимул підштовхує до активного мислення. Дискусією (з лат. *discussio* – розгляд) у дидактиці називають метод навчання, який ґрунтується на обміні думками з певної проблеми. Дослідники визначають різні аспекти дискусії як методу навчання. Загалом вони виділяють: 1) дискусія передбачає будь-який обмін думками з певної проблеми; 2) організація спілкувально-мовної діяльності з метою пошуку ефективного розв'язання проблемного питання; 3) можливість учасників встановлювати власні погляди або спиратися на погляди інших авторитетних осіб; 4) дискусія є різновидом ігрових форм занять, співробітництва, коли стосовно обговорюваної проблеми висловлюються всі учасники спільної діяльності². Варто відзначити, що наукова дискусія повинна відбуватися у толерантній до опонентів формі, не емоціями «брати аудиторію», а аргументацією, логічною послідовністю викладу та фактажем. Організація дискусії покладена в основу Всеукраїнського турніру «Юних істориків», який щорічно проводить Міністерство освіти і науки України. Це свідчить не лише про її важливість, але й про те, що вона дозволяє показати як насправді реалізовується компетентнісний підхід навчання історії.

З'ясуємо, які ж функції виконує дискусія? Українські дидакти виділяють такі функції дискусійного методу.

1. Розвивальна – організація частково-пошукової діяльності учнів, розвиває вміння практичного аналізу й аргументації висунутих положень.
2. Виховна функція передбачає навчити учнів зважати на думки та погляди інших, визнавати вдалі аргументи³.
3. Діагностична – дає можливість визначити стан культурного кругозору, загального розвитку інтелектуальної активності учнів.
4. Пізнавальна – дозволяє пізнати щось нове, раніше не знане та не вивчене.

Загалом, Н.О. Венцева зазначила, що дискусійні методи, залежно від етапу уроку, допомагають реалізувати освітню мету: скласти уявлення про процес чи подію, поглибити зміст вивченого матеріалу, використовувати отримані знання в нових ситуаціях, закріплювати знання тощо; виховну – виховати культуру поведінки та міжособистісних відносин; розвивальна – дискусія допомагає розвивати комунікативні уміння,

вміння співробітництва та взаємодії з однолітками, дослідницькі, інтелектуальні, предметно-історичні⁴.

Таким чином, за допомогою дискусійних методів на уроках історії в учнів формується та розвивається критичне мислення, вміння працювати з різними джерелами інформації, послідовно і логічно висловлювати свою думку, виступати перед аудиторією, ставити запитання, слухати опонентів, робити висновки та узагальнення.

На яких уроках та коли доцільно використовувати дискусію, щоб отримати найоптимальніший результат згідно поставлених цілей та завдань уроку? У зв'язку з цим пригадаємо типологію уроків, яку пропонує В. Мисан. В основу цієї типології покладено навчальну мету уроку:

- I. Урок вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок;
- II. Урок узагальнення та систематизації знань, умінь і навичок;
- III. Урок перевірки знань, умінь та навичок;
- IV. Комбінований урок.

На уроці вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок робота учнів спрямована на засвоєння нової інформації та на формування або розвиток умінь та навичок. Чи варто використовувати дискусійний метод на уроці такого типу? Так, але вчителю слід врахувати складність теми, рівень підготовки учнів, наявну джерельну базу тощо. Приклад використання дискусії на уроці вивчення нового матеріалу поданий у Додатку 1.

На уроці узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок учні навчаються аналізувати навчальний матеріал, порівнювати, робити висновки, систематизувати однорідні події, явища, факти тощо. На основному етапі уроку дискусія використовується найчастіше, адже учні вже сформували загальне уявлення про певну подію, явище, особу тощо. Урок перевірки знань, умінь та навичок передбачає перевірку того, як учні засвоїли нові знання, зрозуміли певні історичні події та явища, вміють використовувати знання, вміння працювати з історичними джерелами, термінологією, наочністю тощо. Перевірка може здійснюватися як в усній так і у письмовій формі. Одним із варіантів перевірки знань, умінь і навичок може бути саме дискусія (див. Додатки 2, 3).

Комбінований урок за своєю структурою є складним, оскільки на такому уроці можна вивчити новий матеріал, формувати, перевіряти знання, уміння та навички, здійснювати систематизацію та узагальнення знань тощо. Характерно особливістю такого уроку є те, що його структурні елементи, як стверджує В. Мисан, можуть поєднуватися і взаємодіяти. Так, узагальнення та систематизація знань, умінь та навичок може здійснюватися в процесі перевірки. Вивчення нового матеріа-

лу варто поєднувати з узагальненням та систематизацією, а перевіряючи знання, уміння та навички, можна коригувати та вдосконалювати їх за допомогою тренувальних вправ, завдань тощо. На такому типі уроку дискусію можна використовувати як у частині узагальнення і систематизації знань, умінь так і на етапі вивчення нового матеріалу (див. Додаток 4)⁵.

Таким чином, дискусія як метод навчання виконує важливі дидактичні функції, і використовувати її можна на уроках різних типів.

ДОДАТОК 1

Історія України. 10 клас

Тема уроку: Західноукраїнські землі 1921-1939 рр. Правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Одне із питань вищезгаданої теми передбачає ознайомлення із Ризьким мирним договором 1921 року, згідно якого західноукраїнські землі відійшли до Польщі. Після з'ясування змісту угоди, особливостей її укладання, характеристики територіальних змін, пропонуємо учням ознайомитися з Документами №1, 2, 3, 4 у яких подано оцінку щодо поділу українських земель. Після короткої характеристики документів до учнів запитання а) у якому документі оцінюється цей процес позитивно і чому? б) у якому документі подана негативна оцінка і чому? в) у якому документі автор висловив нейтральну позицію щодо розподілу українських земель? Пропонуємо провести коротку дискусію за принципом «Обери позицію». На дошці виписуємо 4 точки зору і пропонуємо учням підійти до тієї, яку вони розділяють та обґрунтувати цей вибір. Учням, які в процесі обговорення змінили свою точку зору, пропонуємо пояснити, чому це сталося.

Документ 1. Погляд українського дослідника.

«Безсумнівно, він (Ризький договір) був великою поразкою українською дипломатії та гробом самостійності Української держави в новітніх часах. Соціалістична Польща і більшовицька Москва поділились українськими землями, як в Андрусові 1667 року. Тому Ризький договір деякі автори називають також Ризьким Андрусовим».

Джерело: *Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. – К. : Укр. письменник, 1993. – С. 363.*

Документ 2. Погляд радянського дослідника.

«Укладання мирного договору (Ризького) відкрило сприятливі можливості для розвитку всебічної співпраці, торгово-економічних і культурних зав'язків. Цього і домагався радянський уряд, розглядаючи добросусідські відносини із Польщею як важливу умову зміцнення миру і безпеки у Східній Європі.

Підписанням Ризького договору завершився складний в історії Радянської держави період, основним змістом якого був збройний захист трудящими завоювань Жовтневої революції від зазіхань внутрішньої контрреволюції та іноземних інтервентів, які прагнули спільними зусиллями скинути владу Рад і відновити в Росії буржуазний лад».

Джерело: *Ольшанський Н.П. Рижский договори развитие советско-польских отношений: 1921-1924. – М. : Наука, 1974. – С. 6-12.*

Документ 3. Погляд польського дослідника.

«Перемога Пілсудського у великій битві над Віслою в серпні 1920 р. зберегла незалежність Польщі, але не врятувала України. Виснажена війною Річ Посполита прагнула швидше укласти мир і, розчарована можливостями Петлюри, погодилася покинути свого союзника. Внаслідок мирного договору в Ризи 18 березня 1921 р. українські землі були поділені між Польщею і Радянською Росією, причому Річ Посполита визнала псевдонезалежну більшовицьку державність у Києві, відмовившись від свого визнання влади Української Народної Республіки (війська Директорії, що знаходились у Польщі, були інтерновані). Завдяки закінченню конфлікту з Польщею більшовики змогли кинути усі свої сили проти решток білогвардійських армій, а до кінця 1921 р. закінчили пацифікацію України, ліквідувавши рештки отаманського партизанського руху».

Джерело: *Chojnowski A. Ukraina. – Warszawa, 1997. – S. 62.*

Документ 4. Погляд американського дослідника.

«Серед держав, які нажилися на Версалі, Польща була самою ненажерливою і войовничою. У 1921 р. після трьох років війни, вона виявилася вдвічі більшою, ніж передбачала мирна конференція. Вона напала на Україну, відібрала Східну Галичину з її столицею Львовом... Вона вела справжню загарбницьку війну проти Росії і в 1923 р. переконала західні сили ратифікувати її нові кордони. В процесі цієї силової експансії Польща вміло грала на страху Британії перед більшовизмом і на бажанні Франції знову віднайти могутнього партнера на сході після смерті свого царського союзника».

Джерело: *Джонсон П. Современность. Мир с двадцатых по девяностые годы : в 2 т. – М. : Анупис, 1995. – Т. 1. – С. 51.*

ДОДАТОК 2

Всесвітня історія, 10 клас

Тема: Міжнародні відносини 1930-х рр. Назрівання Другої світової війни. Переддень війни.

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Дискусійне питання по темі: «Хто ж розв'язав Другу світову війну? Кого можна зарахувати до табору: а) агресорів; б) жертв; в) співучасників».

Після організаційних моментів, в ході проведення уроку учні пригадують терміни та поняття, які вивчали з даної теми: політика «умиротворення», аншлюс, Судетська проблема, демілітаризована зона, Мюнхенська угода, таємні протоколи, вісь Рим-Берлін-Токіо.

Існують точки зору, що: А) агресори – Німеччина, Італія, Японія; Б) жертви – країни Західної Європи (Польща, Франція, Бельгія, Люксембург, Нідерланди), скандинавські країни (Данія, Норвегія), балканські (Югославія, Греція) та СРСР. В) співучасники – ті, хто підтримували Німеччину і долучились до війни (Болгарія, Румунія, Угорщина, Словаччина).

Чи можемо ми переглянути ці характеристики і з часом змінити перелік країн згідно тих ролей, які вони виконали у Другій світовій війні?

ДОДАТОК 3 **Історія України. 10 клас**

Тема: Початок української революції (1917 – квітень 1918 р.).

Тип уроку: Урок перевірки знань, умінь та навичок.

Вході вивчення вищезазначеної теми, одним із завдань було розглянути державотворчу діяльність Української Центральної Ради, аналізуючи її універсали. Якщо урок перевірки знань відбувається в усній формі, то після фронтального опитування аудиторії по основним датам, подіям, персоналіям учням пропонується проблемне питання: «Другий універсал Української Центральної Ради – «крок назад» чи політична перемога УЦР?». А саму дискусію провести у формі «круглого столу». Якщо ж урок перевірки знань, умінь та навичок проводиться у письмовому вигляді, то у завданні на високий рівень оцінювання навчальних досягнень учнів з історії до даного завдання учням пропонується таке: «Змодельємо ситуацію: ви готуєте виступ на конференцію, присвячену 100-річчю Української революції, підготуйте тези виступу на тему: «Другий універсал Української Центральної Ради – «крок назад» чи політична перемога УЦР?». Свої міркування запишіть у таблицю. Поміркуйте, які контраргументи можуть висунути ваші опоненти. Занотуйте їх також до таблиці:

«Крок назад»	Політична перемога
Висновок:	Висновок:

ДОДАТОК 4 **Історія України. 11 клас**

Тема: Україна в умовах незалежності (від 1991 р. до сьогодні). Зовнішня політика України. Загострення відносин із Російською Федерацією.

Тип уроку: комбінований.

У першій частині уроку передбачається перевірити як учні засвоїли знання з попередньої теми: «Формування зовнішньої політики України», в ході вивчення якої піднімалося питання без'ядерного статусу України. За допомогою дискусії на тему: «Ядерне роззброєння України: політична необхідність чи необдуманий крок влади?» учні не лише розмірковують над питанням, висловлюють свою позицію, судження, а і фактично підходять до теми наступної частини уроку про загострення відносин з Російською Федерацією навколо о. Тузла, «газових» та «торгівельних» воєн, анексії та тимчасової окупації Криму та військової агресії Росії проти України.

Всесвітня історія. 11 клас

Тема. СРСР. Нові незалежні держави. Розпад СРСР. Росія 1991- поч.2000-х рр.

Тип уроку: комбінований

Під час вивчення питання про причини розпаду СРСР учні самостійно або за допомогою вчителя (залежно від обраної форми роботи на уроці) формують перелік причин, які у результаті призвели до розпаду Радянського Союзу (це і економічні, політичні, етнічні, соціальні, ідеологічна і т.д.). З метою закріплення та поглиблення інформації, розширення кругозору учнів, активізації їх діяльності на уроці, розвитку критичного мислення пропонуємо дискусію на тему: «Розпад СРСР: закономірний історичний процес чи зніційований штучно»? На підтримку тези, що в розпаді Союзу мали місце більше штучні причини, відсутність яких продовжила б існування держави учням пропонується наступне завдання: А) ознайомтесь із поглядами Андрія Грачова – радника та прес-секретаря Михайла Горбачова, який виділив три найпоширеніші «міфи» по темі розпаду СРСР. Б) Оберіть «міф», який, на ваш погляд, є найпереконливішим і обґрунтуйте свій вибір. В) Спробуйте заперечити надану вам інформацію, підберіть аргументацію для підтвердження своєї точки зору. Г) Поміркуйте, з якою метою А. Грачов опублікував ці «міфи»?

«Міф перший. Радянський Союз був імперією, а всі імперії рано чи пізно розпадаються. Це свідомо невірно: СРСР не був імперією. Будь-яка імперія відрізняється тим, що має чітку структуру. Є головна територія (метрополія) і підлеглі території (колонії). Громадяни метрополії і колоній сильно відрізняються в правах. Так, громадяни колоній не приймають участі у виборах в органи влади всієї імперії і не беруть участь у управлінні імперією. Важко уявити, що б прем'єр-міністром, або хоча б просто міністром в уряді Великобританії став індус або австралієць. Але в СРСР грузин Сталін протягом тридцяти років керував Радянським Союзом, чеченець Дудаєв був генералом Радянської Армії, а азербайджанець Алієв – членом Політбюро. Ні індуси, ні австралійці фактично не мали можливості займа-

ти скільки-небудь значущі пости в Британській імперії. Всі пости в Британській імперії займали вихідці з британських островів. У Радянському Союзі такого поділу на метрополію і колонії ні фактично, ні юридично не було. Громадяни всіх національностей в СРСР мали приблизно рівні права і в керівництві країни були представлені дуже багато національностей.

Міф другий. Розпад СРСР був неминучий через низку економічних труднощів. Якщо це так, то чому не розпалися Сполучені Штати під час великої депресії і Китайська Народна Республіка в часи культурної революції? Економічні труднощі послаблюють державу і підсилюють дію інших факторів, що сприяють розвалу держави, але самі по собі вони не є причиною розвалу країни.

Міф третій. Республіки СРСР були насильно зігнані в «концтабір» і при першій же можливості розбіглися. А чому тоді не розпалася РРФСР, також складалася з республік. І потім, навіть якби республіки і були насильно зігнані в концтабір, то на момент розпаду СРСР це були зовсім вже інші республіки, ніж в момент створення СРСР.

Але факт залишається фактом: Радянський Союз розпався. А раз так, то існують і причини його розпаду».

Джерело: Грачов А.С. Горбачов. – М.: ВАГРИУС, 2001. – 446 с. – Електрон. аналог друк. вид. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/mihail-gorbachev/72.htm>

Примітки:

1. Венцева Н.О. Дискусійні методи на уроках всесвітньої історії: 7-8 класи / Н.О. Венцева. – Харків : Вид. група «Основа», 2006. – 160 с.
2. Там само. – С. 4.
3. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : навч.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2003. – 192 с.
4. Венцева Н.О. Дискусійні методи.... – С. 5.

В статье раскрыты особенности использования дискуссии на уроках истории разного типа, обосновано целесообразность дискуссионного метода в практике обучения истории.

Ключевые слова: *дискуссия, тип урока, этапы урока, методы и приемы обучения, критическое мышление.*

Отримано 26.09.2016 р.